

שאלות טקסטואליות בתלמוד הירושלמי

עורכי התלמוד (או עורך מסוים) הירושלמי הנהיגו במידת שמרנות קיצונית בשיטת עריכתם. הם מיטעו ככל האפשר לשלח את ידם בטקסטים שסידרום, ולמרות שלפעמים גרמו בכך לקריאות מלאכותיות ומחוספסות, העדיפו הם לסמך על הקורא להבין את הסידור הסופי מלשנות או להוסיף מילה.

תופעה רגילה בתלמוד הירושלמי היא הישנות טקסטים זהים ביותר במקום אחד. יש מהם ששנשאבו מאותו המקור ונשנו בסוגיות רבות כבר בשעת הווצרותן. ויש מהם שנשנו בסוגיה אחת ושוכפלו משם בשלב יותר מאוחר לסוגיות אחרות אחרי שכבר נוצרו. גיוון מיוחד של שיכפול מעסיק אותנו כאן והוא כאשר הטקסט נמצא במקום אחד בקריאה חלקה ובמקום אחר (לרוב באותה מסכת) בקריאה מלאכותית ומחוספסת. נראה שהעורכים "שאלו" משא ומתן מדיון אחד וסיגלוהו לדיונים חדשים בכוונה ליצור משא ומתן חדש או להרחיב את משא והמתן שקדם.

מי הם העורכים האחראיים על ה"שאלות" הללו? ולאילו תקופה שייכים הם? כפי הנראה הם פעלו אחרי שעיקר התלמוד כבר נקבע וברי שלא היו גרסנים בעלמא המוסרים את נוסח התלמוד אלא בעלי סמכות המהווים חוליה בשלשלת המסורת התלמודית הארצישראלית.

אנו בוחנים כאן טקסטים מסוג זה והשיטה המשמשת לקבוע איזה מהם מקורי ובמקומו ואיזה שאול ומועתק.

[1]

ביצה א:ט יד עמ ב

ר' זעירא בעי קומי ר' אבהו. מאן דעבד טבאות לא שחיק ליה מאיתמל. אמר ליה. אין! . . . אלא בגין דר' אבהו ידע דר' זעירא מחמר ואינון (=הקהילה) מחמירין בגין כן הוא עבד דכוותהון.

ובברכות א:ו יז עמ א(ע"זה)

מסתברא דרבי יוסי. דרבי זעירא מחמיר וינון(=רבנן דתמן) מחמירין והוא עבד נהיג דכוותהון.

במסכת ביצה נידון ההיתר לטחון קונדיון ביום טוב. מצד אחד, מעיד רבי אבהו בשם רבי יהושע בן לוי שאכן הטחינה מותרת. ומצד אחר כשרבי זעירא שואל את רבי אבהו אם מוטב להימנע ממנה הוא מסכים. ופושט התלמוד שידע רבי אבהו או שהבין מתוך שאילת ר' זעירא שר' זעירא עצמו וגם קהילתו מחמירים ולכן הסכים עמו: "אלא בגין דר' אבהו ידע דר' זעירא מחמר ואינון מחמירין בגין כן הוא (ר' זעירא) עבד דכוותהון."

במסכת ברכות התלמוד דן במנהג אמירת פרשת "ויאמר" בשמע של ערבית. התלמוד אומר שבארץ ישראל נהגו לקרא רק את תחילת הפרשה אבל בבבל לא נהגו לקוראה כלל. ומספר התלמוד ששאלו את ר' זעירא איך נהג אביו אם כרבנן דהכא או כרבנן דתמן. על תשובתו נחלקו רבי חזקיה ור' יוסה. וסבר ר' חנינא שמסתבר כרבי יוסה: מסתברא דרבי יוסי. דרבי זעירא מחמיר וינון(=רבנן דתמן) מחמירין והוא עבד נהיג דכוותהון.

המאמר הזה במסכת ביצה הוא מלאכותי לגמרי ומגומגם. אין כלל זכר לנושא של "ואינון" ורק אפשר לדמיין שהוא "לקהלתנו" של ר' זעירא כפי שהעלו המפשרים (ר' פני משה וקרובן עדה). לעומת זאת,

בתלמוד בברכות "ואינון" מתייחס לחכמי בבל. ודומה שהמאמר בביצה הועבר ממסכת ברכות כמו שהוא על ידי עורך מאוחר.

[2]

דמאי ז:ו עא:

שמואל אמר לא מצי תניתה. אין יסב הדא לעשר צריך מיסב הדא למאת אין יסב חדא למאת צריך מיסב חדא לאלף אין יסב הדא לאלף צריך מיסב הדא לעשרה אלפין.

ובמעשר שני ד:ה כו עמ א

שמואל אמר לא מציית תנייה. אין יסב חד לעשרה צריך למיסב חדא למאת אין יסב חדא למאת צריך למיסב חדא לאלף אין יסב חדא לאלף צריך חדא לעשרת אלפים.

במסכת דמאי דנה ברייתא (תוספתא דמאי ח:טו) במי שהיו לפניו שתי כלכלות טבל בזו מאה ובזו מאה ואמר "מעשרות של זו בזו" ואומרת הברייתא שנוטל [מהכלכלה השנייה] שתי תאנות ושני עישורים [מכל הכלכלה השנייה] ועישור של עישור. ומוחה שמואל: "לא מציא תנייה" שאי-אפשר ללמוד את הברייתא כמו שהיא וזאת בגלל שיש בה כפי הנראה דברים מיותרים.

ובמסכת מעשר שני התלמוד דן בחילול מעשר שני על איסרים. ושנינו במשנה שם: "המניח איסר של מעשר שני אוכל עליו אחד עשר איסר ואחד ממאה [מכל] באיסר". ומעיר שמואל: "לא מציא תנייה", שאי-אפשר היה למשנה ללמד את הכמות לפי עישורים בדרך אחרת.

הדברים "לא מציא תנייה" במעשר שני תולים באוויר. אין זכר כלל לנושא של "מציא" ורק אפשר היה לשער שמדובר על "עישור". ונראה שהדברים הועתקו מדמאי למעשר שני.

[3]

תרומות ט:א פז עמ א

תמן מזה ומזה (=חולין ותרומה) בידו ברם הכא כל הטבל (=תרומה) עלה בידו.

בתרומות ד:א לג עמ א

בשעה שהוא מוציא ממנו עליו כל הטבל (=טבל ממש) עלה בידו ובשעה שהוא מוציא ממנו על מקום אחר מזה ומזה (=טבל ממש וחולין) עלה בידו.

המובן של "טבל" בט:א הוא דבר האסור דהיינו "תרומה" ואינו מדוייק. וכבר ציין מהר"א פולדא שהדברים כאן מסוגלים מיסודות סוגיה אחרת. ונראה שהדברים הועתקו מתרומות ד:א לתרומות ט:א

[4]

שביעית ז:ב נז עמ א

אמר ר' יוסי בר בון תמן אין המלכות אונסת ברם הכא המלכות אונסתו

שביעית ד:ב כז עמ א

אמר ר' יוסי בר בון תמן(=בבל) אין המלכות אונסת ברם הכא (=א"י) המלכות אונסת.

למרות השויון המילולי בסוגיה כאן תמן\הכא מתייחס למקום בתלמוד ואילו לעיל למקום גיאוגראפי. מסתבר שהחקשר המקורי הוא בז:ב שהרי תמן\הכא אינו רגיל להתייחס לבבל\ארץ ישראל גיאוגראפיות

[5]

שביעית ו:ד נא עמ ב

משנה: "אין מביאין תרומה מחוץ לארץ".

תמן תנינן (משנת חלה ד:יא) אריסטון הביא ביכוריו מאספמיה וקיבלו ממנו. ויביא תרומה?! אמר ר' הושעיה ביכורים באחריות בעלים תרומה אינה באחריות בעלים אם אומר את כן אף הן מרדפינן אחריה לשם!

ובחלה ד:ד מט עמ ב

משנה: "אריסטון הביא ביכוריו מאספיה וקיבלו ממנו" תמן תנינן (שביעית ו:ד נ עמ ב) אין מביאין תרומה מחוץ לארץ לארץ. ויביאו ביכורין? אמר ר'

**הושעיה ביכורים באחריות בעלים תרומה אינה באחריות בעלים אם אומר את כן אף הן מרדפין
אחריה לשם!**

המשנה בשביעית אוסרת להביא תרומות מסוריה לארץ ישראל. ומאזכר התלמוד את משנת חלה המלמדת שאריסטן היה מביא ביכורים מאספמיה (שהיא בסוריא) וקיבלום חכמים. ושואל התלמוד, "ויביא תרומה?", כלומר, אם כן שמא גם יכול להביא תרומות מסוריא?!

המשנה בחלה מלמדת שאריסטן היה מביא ביכורים מאספמיה (שהיא בסוריא) וקיבלום חכמים. ומאזכר התלמוד את משנת שביעית האוסר להביא תרומה מסוריה לארץ ישראל. ושואל התלמוד, "ויביאו ביכורים?", אם המשנה בשביעית אוסרת להביא תרומות מחוץ לארץ ישראל, איך אפשר שהמשנה בחלה (כאן) מתרת להביא ביכורים מחוץ לארץ?

הדברים "אם את אומר כן אף הן (=הכהנים) מרדפין אחריה שם (=חוץ לארץ)". הלשון במסכת שביעית יותר טביעית מבמסכת חלה. במסכת שביעית היחס במילה "כן" היא ל"ויביא תרומות" [מחוץ לארץ] שהיא השאלה שהועלתה ואילו במסכת חלה אין שום זכר לשאלה על הבאת תרומות. ונראה שהדברים במסכת שביעית סוגלו למסכת חלה.